

Протоієрей МИХАЙЛО ДИМИД

РОЛЬ ХРИСТИЯНСЬКОГО РОЗУМІННЯ ДОВІРИ, ГІДНОСТІ ТА МИЛОСЕРДЯ ПІД ЧАС РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ 2013–2014 РОКІВ

Події останніх років в Україні мають глобальний вимір та значення. Однією з важливих змін у суспільстві стало переосмислення ролей Церкви та кожного християнина. Як писав архімандрит Кирило Говорун, Майдан змінив країну, а особливо стосунки суспільства та Церкви¹. Усі побачили трохи іншу природу Церкви. Ті самі священники, яких раніше критикували за відстороненість від суспільних процесів, були в найгарячіших місцях і скріплювали дух протестувальників, ті самі прості та недосконалі люди ставали героями й не боялися виступити проти сил п'їтьми. Церква була поміж людьми. То був той самий дух братерства та єднання в спільноті, що й за часів раннього християнства. Кожен вірянин нагадав собі, що означає бути воїном Христа, у що ми віримо, і звідки та як ми прийняли віру в Христа.

У «Повісті минулих літ» є дуже цікава розповідь про послів князя Володимира, як їх вразив, коли вони приїхали до Константинополя, собор Святої Софії². Фрески, купол, спів хору створювали неймовір-

---

¹ Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка / Українська асоціація релігієзнавців / За загальною редакцією д. філос. н. Филипович Л. О. і канд. філос. н. Горкуші О. В. Київ: Самміт-Книга, 2014, с. 29.

² «І прийшли ми в Греки, і водили нас туди, де служать Богові своєму, і не знали, чи ми на небесах були, чи на землі: нема-бо на землі такого видовища чи краси такої, щоб зуміли порівнять із нею. Знаємо тільки, що там Бог із людьми пробуває і служба їхня лучча, аніж в усіх інших народів.» — Повість врем'яних літ // веб-сайт: Ізборник 21 сер2003 <<http://litopys.org.ua/pvlyar/yar04.htm>> (дата звернення 16.08.2017). Див.: *Александр Мень, Радостная весть (Лекции)*. Москва: АО «Вита-Центр», 1992, с. 170.

не враження, здавалося, що посланці опинилися на небесах. На той момент у Візантії християнство було культурою, що налічувала багато століть. Однак це все було лише зовнішнім проявом багатства християнської духовності, це була лише інтерпретація мовою культури. Як наголошував у своїй статті «Сутність християнства» отець Олександр Мень, від самого початку історії християнства не було ікон, дзвонів, музики чи мистецтва: «Християнство [...] прийшло саме по собі, без усього, що зодягає, прикрашає. А згодом відбулася битва, духовна битва між язичництвом та християнством, яка завершилася перемогою християнства». Це не була легка перемога, адже вона відбулася всупереч гонінням, літературній полеміці, адже проти християнства виступали письменники, філософи, зрештою, державний апарат Римської імперії³.

Феномен мирної та тріумфальної перемоги віри у Христа, над, здавалося б, сформованою та багатою античною культурою, залишиться назавжди загадкою та відкритою темою для дискусії. Хоча для тих, хто вірить, відповідь є цілком очевидною: християнство утвердилося завдяки вірі у Христа. Уже після того, як ця віра стала найпоширенішою в імперії, її офіційно визнали. Століття за століттям християнство залишатиме глибокі сліди в культурі. Саме це довершене мистецтво так вразить посланців-русичів, що прибудуть до Візантії в X ст. Можливо, це культурне багатство змусило їх прийняти християнство саме у візантійському обряді. Це наочний приклад, як ідеї та вчення можуть передаватися за допомогою засобів культури⁴.

Причиною успіху та швидкого поширення християнства була сама сутність цієї віри. Відповідаючи на запитання, в чому полягає сутність християнства, О. Мень коротко і влучно відповів: «Я б це виразив одним словом: Євангеліє, або Блага Вість про Христа. Ось що перемогло світ»⁵. Ця проста й універсальна істина крокуватиме крізь віки. Тому, коли хрестили Київську Русь, то віра, яку приймали

³ *Александр Мень, Радостная весть ...*, там само.

⁴ *Ігор Шевченко, Україна між Сходом і Заходом, Львів 2014, с. 59–60.*

⁵ *Александр Мень, Радостная весть ...*, там само, с. 171.

русичі, була не лише набором візантійських культурних елементів і традицій, це була віра в того самого Христа, що її сповідували апостоли. Уся потужність і сила християнства є в Євангелії. Ці прості і дієві речі допомогли вистояти вірним у найскладніші епохи.

1988 року Україна-Русь святкувала 1000 років від Хрещення. Тобто християнство прижилося на українських землях, і так само, як за тисячу років перед тим у Візантії, воно стало панівною релігією і невід'ємною частиною культури. Не йдеться мені про Росію, бо російська Церква з'явилася пізніше, як про це пише Борис Гудзяк: переселення митрополита Максима 1299 року з Києва до Володимира-на-Клязьмі створило прецедент, коли київські митрополити перебували на російських землях аж до поділу митрополії в XV столітті⁶. Сучасний Київ переповнений християнськими знаками та символами. Давні храми, фрески, мозаїки, ікони можуть потішити найзавятішого поціновувача сакрального мистецтва. Однак неможливо звідати шляхи Господні, і як в усі часи ми не бачимо повноти картини, нам до кінця не відкрита Божа Таїна. При кінці 2013 року, у якийсь містичний спосіб, центральна площа Києва, Майдан Незалежності, перетворюється на місце зібрання живої Церкви, де, як і за ранніх християнських часів, не було поділу на конфесії, де головним способом самоідентифікації кожного вірянина було слідування правді і цінностям, яких навчив своїх учнів Ісус.

Згідно з літописом Нестора, місцевість, де стоїть сучасний Київ, відвідував апостол Андрій Первозваний⁷, там київський князь охрес-

---

⁶ Б. Гудзяк, «Історія відокремлення: Київська митрополія, Царгородський патріархат» // Ковчег, число I, Львів, 1993, с. 3.

⁷ «Андрій учив у Синопії, / І коли прийшов у Корсунь, / І довідався, що поблизу Корсуні гирло Дніпрське, / І захотів піти в Рим. / І прийшов до гирла Дніпрського / І звідати пішов по Дніпру горі, / І за призначенням божим прийшов / І став під горами на березі. / І, вставши зранку, рече учням своїм, що були з ним: / «Бачите гори оці? Яка на горах цих возсія благодать божя, / І має бути город великий, / І багато церков бог воздвигне». / І зійшов на гори ці, / І благословив їх, / І хрест поставив, / І помолився Богу, / І зійшов з гори тої, де опісля постав Київ» (Повість врем'яних літ, там само).

тив Русь, Київ був містком між Римом і Візантією, саме Київський православний митрополит підписав унію з Ватиканом у Флоренції та Бересті⁸. Київська Церква пережила чимало політичних інтриг, переслідувань і підпілля⁹, і як наслідок — вона нині є розділеною на чотири гілки. Відсутність єдності стала негативною сторінкою в історичному поступі Київської Церкви. Однак безумовним позитивом є сам факт існування за наших часів Київської традиції¹⁰. Тому події 2013–2014 року на Майдані Незалежності не можна назвати випадковістю.

Якщо прийняти за факт роль Києва як примирителя, як простору для діалогу відвічних антагоністів — адже київське християнство розуміє Вселенську Церкву, насамперед, як цілість містичного тіла Христа, що є вищим від юрисдикційних суперечок і розбрату між християнськими Заходом та Сходом¹¹, — стає зрозумілою вся важливість Революції Гідності та її безперечного впливу на Церкву та суспільство. Ще рано робити висновки, як Майдан 2013–2014 років вплинув на хід історії. Проте, не перестає дивувати та сила, що закладена у простих людях. Як маленькі, але добрі вчинки здатні перемогти зло, яке, на перший погляд, здається непереможним. Механізм, який об'єднує окремих індивідів в єдиний організм, для багатьох є просто непомітним. Про те, як перемагав Майдан, зніматимуть фільми й писатимуть книжки, але важливо побачити та відчути те, що саме надавало людям божественної сили. Це все приховано у простих християнських істинах віри, гідності та добра. Зброя частини сучасного суспільства — християнські цінності, тому кожен, хто себе називає християнином, ніколи не буде беззбройним перед лицем зла.

⁸ Б. Гудзяк, «Історія відокремлення ...», там само, с. 20.

⁹ Б. Боцюрків, «Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах» // Ковчег І (Львів 1993), с. 123.

¹⁰ Висновки та пропозиції конгресу богословів УГКЦ «Євхаристійне сопрічастя — виклик традиції та сучасності для традиційних Церков», скликаного УНБТ у Львові 2–4 січня 2007 р. б. // Метрон 9 (Львів 2012), с. 41.

¹¹ М. Димид, Херсонеське таїнство свободи, Львів: Свічадо 2007, с. 225.

Довіра

Київський Майдан — це більше, ніж звичайне зібрання людей. З богословського погляду Майдан був схожий на Тайну Вечерю, де Господь знайшов місце кожному і де зібралися всі верстви населення. Сучасний світ, попри декларовану рівність людей, часто ставить усіх в нерівні умови¹². Прірва між багатими й бідними в багатьох країнах є жахливою, Україна тут не є винятком¹³. Однак, на Майдані народжується унікальна довіра людини до людини. Ті, хто вечеряють за одним столом, стають близькими одне одному. Таку тенденцію ще в грудні 2013, на початку революції, помітив Кирило Говорун:

На Майдані народжується або й вже народилася спільнота, яка є христоматійним прикладом громадянського суспільства — його майже чистий субстрат. Ця спільнота ідентифікує себе на основі спільних цінностей: гідності, чесності, ненасильництва, взаємодопомоги, готовності до самопожертви. В такому чистому вигляді громадянського суспільства зараз немає навіть у Європі, де людей об'єднують, здебільшого, спільні інтереси: пенсії, зарплати, тощо¹⁴.

Студент і професор, робітник і підприємець, католик і православний — усі були зібрані як один Народ, одна Церква. За часів егоїзму й індивідуалізму, коли прийнято думати лише про себе, події Революції Гідності сприймаються як чудо. На Майдані можна було опертися на дружнє плече друга. Адаже була внутрішня впевненість, що ближній

---

¹² Климентія і Михайло Димид, Каміння Майдану, Львів, 2014. Компендіум соціальної доктрини Церкви, Київ: Кайрос, 2008 // <<http://irs.ucu.edu.ua/publications/translations/317/>> (дата звернення 16.08.2017).

¹³ «Oxfam: Соціальна прірва між багатими та бідними поглиблюється» // сайт Українська служба DW, 18 січ 2016, <<http://www.dw.com/uk/>> (дата звернення 16.08.2017). «Україну накрыла хвиля бідності» // сайт Сьогодні.ua, 25 лист 2014, <<http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukrainu-nakryla-volna-bednosti-572109.html>> (дата звернення 16.08.2017).

¹⁴ Майдан і Церква..., там само, с. 29.

не підведе. Саме так з'являється довіра до Бога. Впевненість, що Бог не залишить у найскладніший момент, допомагає довіритися ближньому, покласти на нього. Як добре показує книга «Майдан. Свідчення. Київ, 2013–2014 роки»¹⁵, Майдан складався з унікальних людей, кожен із яких був особистістю, повною Божої істини, а всі разом вони творили велику спільноту. У повітрі ширяла впевненість, що Майдан перемаже, що правда за тими, хто творить добро.

Гідність

Події грудня 2013 — лютого 2014 років не випадково отримали назву *Революція Гідності*. Адже одним із найважливіших завдань людини в житті є зрозуміти своє покликання, відчутти себе образом і подобою Божою, зрештою — усвідомити власну гідність. Цей процес ніколи не був легким для людини. Як зауважував у своїй статті «Особистість Ісуса Христа» отець Олександр Мень, оскільки ми — це образ і подоба тої Сили, яка наповнює все, то наша воля вільно вибирає між добром і злом¹⁶. Ми були свідками, як цілий народ свідомо дійшов до власної гідності, як Церква вийшла за бар'єри, які сама собі штучно нав'язала. Одним із елементів того підйому було визивання імені Господа Бога і прославлення Його святого імені, що приводило до потужного внутрішнього екзистенційного налаштування людини, яке звучить словами молитви Господньої «Отче наш»: «*Нехай буде воля Твоя*». Тому не годиться дуже вузько сприймати Майдан лише у його політичному вимірі, як точно підмітив у своїх спогадах Тарас Тимо:

Зрештою, ніхто за євроінтеграцію не помирав би, якщо на то пішло. Євроінтеграція — це є суто економічний, геополітичний вибір, який для нас є, мабуть, позитивним. Але все-таки для мене набагато

---

¹⁵ Майдан. Свідчення. Київ, 2013–2014 роки. За редакцією Леоніда Фінберга та Уляни Гловач. Київ: Дух і літера, 2016, с. 15.

¹⁶ А. Мень, *Радостная весть...*, там само, с. 179.

сильнішим був вибір Майдану як Майдану країни, а не якогось там Євромайдану в розумінні євроінтеграційних процесів¹⁷.

Таке розуміння подій, що відбулися, вимагає еволюції свідомості. Питання, які постали на Майдані, були екзистенційного характеру. Від кожного вимагалася чітка позиція — зробити вибір між добром і злом. Стати на сторону добра, ще й назвати речі своїми іменами — це вже рішення зрілої особистості. Таку людину можна вважати гідною.

Задля реальної відкритості до Бога Майдан став простором, де кожен мав можливість розкрити свої найкращі риси. Людина, яка певна своєї гідності, стає відкритою та вдячною. Усе те, що накопичилося в людях, але не мало, де вилитися, отримало змогу проявитися на Майдані. Повсякденне життя, сповнене турбот, часто не дозволяє людині вивільнити ті потоки світла та добра, що закладені в кожному з нас. Тому Майдан справді став простором, де панували довіра, взаємна підтримка та милосердя. Як згадує у своїх спогадах про Майдан отець Василь Рудейко, він на Майдані зміг по-справжньому зрозуміти поняття «євхаристії», адже її справжній сенс — це подяка. І ця подяка була виражена не завченими богословськими формулюваннями, а простим та щирим «Дякую»¹⁸. Багато українців навчилися під час Революції Гідності дякувати. Подяка, яка йшла від людей, була за те, що ніхто на площі не почувався самотнім, за те, що всі разом прожили ще один неповторний день, за те, що завтрашній день обов'язково настане. Це надзвичайно швидкий стрибок для людини: зрозуміти власну гідність, побачити у ближньому гідну людину і бути вдячним за все це. Із Богом все можливо.

Милосердя

Усі великі вчинки народжуються з простих речей. Майдан був сумою простих вчинків, які, в результаті, переросли в неймовірний

¹⁷ Майдан. Свідчення..., там само, с. 15.

¹⁸ Там само, с. 674.

приклад християнського милосердя. Вірянин за всім тим, що відбувалося на Майдані, бачив особу Ісуса Христа. Це важливий світоглядний момент, адже Христос був реальною особистістю. Він ходив між тими, які страждають, та тими, які потребують, Він ішов до відкинутих, до тих, кому ніхто не хотів подавати руки. У ті моменти, коли перемога зла здавалася неминучою, коли проти беззбройних людей виставили озброєний «Беркут» і було враження, що вже ніщо не допоможе, тоді з кожним на Майдані був Ісус. Про це подає особисте свідчення відомий журналіст Вахтанг Кіпіані¹⁹. Він висловлюється так:

¹⁹ «А тепер про Бога. Кілька разів здавалося, що менти нас “продавали” і от-от захоплять всю Інститутську. Вони були у п'ятидесяти метрах за нашими спинами, відрізаючи оборонців мосту від будівлі “Укоопспілки” і прямо перед нами. Іноді їхні “передові” опинялись буквально в кількох метрах збоку. Але люди, мобілізуючись, знову відтискали їх за межі барикади. Кілька разів виводили побитих чи потруєних газом. Ми стояли так щільно, що не було можливості побачити, хто за спиною. Мене ззаду страхував якийсь сильний, мовчазний чоловік. Він не матеріявся, не вигукував команди, він просто страхував мене. Час від часу, коли менти тиснули — ззаду тиснули наші — я навіть боявся, що зомлію і у цьому натовпі розчавлять. І тут в якусь коротку мить перепочинку у нього задзвонив телефон. Нас було так багато, що я не міг навіть поворохнутись. А він швидко дістав телефон і абсолютно спокійним голосом сказав комусь у трубку — “ні, все добре, можу”. І почав читати молитву. У телефон. Але фактично мені на вухо. Бо він був просто за спиною. Це не був “Отче наш” чи якась інша відома мені молитва. Я не можу повторити жодного рядка. Але це було настільки сильно і вчасно, що я повторював сказане ним про себе. Він говорив десь пару хвилин. Потім замовк. Потім почався черговий наступ ментів. Ми його відбили. І як тільки стало можливо розвернутись — швидко розвернувся, щоб побачити цього чоловіка. А за спиною нікого не було. Я кілька разів розповідав цю історію знайомим і казав, що мені тоді здалося, що судячи з інтонації, з якою цей Чоловік читав молитву, він міг би бути протестантським священником. Не знаю, чомусь мені так спершу здалося. Але тепер, коли прокручую в голові події тієї ночі, яка пролетіла, як одна мить, впевнений, що це був не священник, це був Він. Я був виснажений цими бійками і штовханиною і десь у районі сьомої ранку вирішив піти на метро. “Майдан Незалежності” і “Хрещатик” не працювали. Тож пішов на “Театральну”. Площа перед КМДА була покрита льодовою коркою. Коли порівнявся з ЦУМом, то з-за рогу посунуло дуже багато спокійних, зосереджених чоловіків, які приїхали на метро і спішили на Майдан. Нерви не витримали цього видовища, сльози поко-

«Це був не священик, це був Він». Сила милосердя прихована в Його джерелі, а виявляється вона навіть в найменшому прояві добра. Дуже показовим є спогад студентки Києво-Могилянської академії Ольги Жижко, яка свій внесок до справи Майдану на початку революції оцінила дуже скромно: «Нічого особливого я не робила — приносила якісь продукти, одяг, просто з друзями приїжджала». Але це був лише початок революційних протестів у Києві. Згодом, зі спогадів Ольги Жижко можна довідатися, як вона дедалі більше долучалася до справи Революції Гідності, приймаючи протестувальників у себе в квартирі, а потім напряму беручи участь у кривавих подіях лютого 2014 року, тоді Ольга опинилася в самому епіцентрі протистояння, після чого допомагала перевозити до лікарні пораненого чоловіка²⁰.

Таких історій з Майдану не злічити. Ми вважаємо, що в кожному жесті доброї волі була божественна сила. Найдивовижнішим є те, як змінювалася свідомість учасників тих подій, як кожен дедалі більше долучався до спільної справи. Усі ми чекаємо на зміни в країні, хочемо також, щоб світ змінився, так само Бог чекає зміни від кожного з нас. Про зміну мислення, свідомості (грец. «метаноя») говорить нам апостол Павло в Посланні до Колосян 3:10. Про цю зміну можна напряму почути від учасників тих подій. Уже згадана Ольга Жижко, відповідаючи на запитання, чи змінилася вона після подій Революції Гідності в Києві, відповіла ствердно й додала: «Таке не можна забути ніколи, особливо той факт, що дуже різні люди почали допомагати одне одному»²¹. Так само, як колись руських послів вразив собор Святої Софії в Константинополі²², так само всіх, хто брав участь у Революції

тились по обличчю, але якось умить стало спокійно, була абсолютна впевненість, що Київ ми "їм" не здамо.» — «Про Бога на Майдані. Вахтанг Кіпіані згадав ніч, коли силовики пішли на штурм Майдану», веб-сайт Вікна, 11 грудня 2015, <<http://vikna.if.ua/news/category/ua/2015/12/11/45729/view>> (дата звернення 16.08.2017).

²⁰ Майдан. Свідчення..., там само, с. 285–286.

²¹ Там само, с. 288.

²² І. Шевченко, Україна між Сходом і Заходом, там само, с. 59.

Гідності або просто спостерігав за нею, вразила київська атмосфера. Як зауважила в інтерв'ю журналу «Фокус» російська письменниця Людміла Уліцька, всі її знайомі, які побували на Майдані, більше говорили про позитивні враження²³. Сила Майдану прихована в таких простих речах, як довіра, гідність і милосердя. Головне — цю зміну продовжувати нести й пам'ятати, що Майдан триває, тільки тепер поле битви не площа, а людські серця та щоденні простори буття.

---

²³ «Писательница Улицкая: Много из моих друзей не одобряет политики Путина» / інтерв'юер Юрій Володарський // Фокус, 17 березня 2014, <<https://focus.ua/society/300203/>> (дата звернення 16.08.2017).